

Оксана Кучерук,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови
та методики її навчання,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

e-mail: okucheruk1@ukr.net;

Світлана Кратюк,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

e-mail: lkanakratu@gmail.com;

Наталія Шурхно,

завідувач Дяківської гімназії Берездівського ліцею Берездівської

сільської ради Шепетівського району Хмельницької області,

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

e-mail: nshurhno@ukr.net.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У світлі вимог документів ЮНЕСКО та Ради Європи щодо впровадження ідей медійної та інформаційної грамотності, Концепції «Нової української школи», Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, чинних шкільних програм з української мови актуалізується стратегія формування й розвитку інформаційної та медійної грамотності в юних носіїв української мови. Відповідно до цих документів особлива увага сьогочасної освіти має бути зосереджена на тому, щоб майбутнє покоління було грамотним не лише на письмі та в усному мовленні, а й у інформаційному просторі. Проблема посилюється з огляду на те, що інформація поширюється не лише в офлайн-просторі, а й в онлайн-середовищі. Унаслідок цього починають переосмислюватися нові освітні тенденції та активно реалізовуватися в закладах освіти. Водночас виникає питання: як змотивувати та зорієнтувати молодь на вдосконалення культури їхнього мовлення не лише в живому спілкуванні, а й у сфері соціальних медіа з оперттям на інформаційну грамотність?

Проведений аналіз наукових праць свідчить, що закордонні та вітчизняні дослідники (С. Діпмала (Singh Deermala), Дж. Макдугалл (Julian McDougall), Л. Найдьонова, Г. Онкович, О. Семенов та ін.) цікавляться проблемою формування інформаційної грамотності в здобувачів освіти. Зокрема, О. Черноус окреслила деякі особливості формування інформаційної грамотності учнів за допомогою традиційних і електронних підручників [6]. М. Коропатник розглянув проблеми формування інформаційної грамотності в контексті ключових компетентностей, якими має володіти сучасний учень [4]. Т. Водолазська, Н. Курмишева, Т. Устименко розробили програми розвитку інфомедійної грамотності для використання в освіті дорослих [2].

Однак стосовно питання формування інформаційної грамотності в процесі вдосконалення культури мовлення учнівської молоді досліджень дуже мало. Натомість інформаційна грамотність належить до ключових умінь і може стати основою в роботі з формування культури мовлення юних здобувачів освіти. Власне, нерозробленість окресленої проблеми в педагогічній науці, необхідність модернізації українськомовної освіти шляхом імплементації в неї інфомедійного компонента зумовили вибір теми цієї публікації.

Мета – на основі врахуванням наукових досліджень та власного професійного досвіду окреслити педагогічні умови формування інформаційної грамотності в процесі вдосконалення культури мовлення старшокласників.

Завдання освіти не лише надавати освітні послуги, поширювати інформацію, знання тощо, а й здійснювати це максимально доступно. Зважаючи на значні надбання розвинених країн (США, Великобританія, Канада та ін.), які вже давно впроваджують медіаосвітні ідеї в шкільну практику, Україна має поки невеликий досвід поступу в цьому напрямі. На пошкваллення відповідного процесу значною мірою вплинув національний освітній проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який виконує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з МОН України та АУП.

У сучасних реаліях суспільного життя, надто в умовах воєнного часу, коли часто поширюється дезінформація з метою маніпулювання свідомістю українців, ми розуміємо, наскільки важливо бути інформаційно грамотними. Це необхідно не лише для інформаційної безпеки громадян, а й загалом для суспільства, тому що, коли поширюють фейк, то засмічують інформаційний простір і порушують норми суспільної моралі. Імплементация ідей Концепції впровадження медіаосвіти в Україні в простір шкільної мовної освіти може позитивно вплинути на формування й розвиток інформаційної грамотності старшокласників під час роботи з удосконалення культури мовлення.

У дослідженні педагогічні умови розглядаємо як сукупність обставин, за яких відбувається ефективний процес формування інформаційної грамотності в процесі вдосконалення культури мовлення старшокласників. За І. Стеценко, інформаційна грамотність – це наявність знань і вмінь щодо правильної ідентифікації інформації, необхідної для виконання певного завдання або вирішення певної проблеми; щодо ефективного пошуку інформації, її інтерпретації й аналізу, оцінки достовірності, зокрема дотримання етичних норм і правил використання отриманої інформації; щодо передавання інформації та представлення результатів її аналізу іншим спеціалістам у зручному для них вигляді; щодо використання інформації для досягнення необхідних результатів, зокрема для отримання нових знань [5, с. 2]. Беручи до уваги це визначення, *інформаційну грамотність* розглядаємо насамперед як здатність мовної особистості визначати й формулювати інформаційні потреби; шукати й отримувати інформацію; критично сприймати інформацію на основі розрізнення фактів і суджень, достовірних відомостей і фейків, маніпуляцій; оцінювати й систематизовувати інформацію на основі роботи з медіатекстом, соціальними мережами; виявляти й уникати мову ворожнечі; обробляти інформацію з використанням ІКТ; використовувати, передавати, створювати й поширювати інформацію з дотриманням етичних норм, принципів академічної доброчесності. Ураховуючи карту компетентностей проєкту «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність» [1], як основні маркери інформаційної грамотності розглядаємо такі складники:

уміння ефективно шукати інформацію (зокрема, і в електронних медіаджерелах), працювати з джерелами та першоджерелами, розуміння авторського права, уміння вирізняти плагіат, відрізняти факти від суджень, систематизувати інформацію, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи.

На основі опрацьованих наукових праць і узагальнення власного педагогічного досвіду виділяємо кілька взаємопов'язаних педагогічних умов, які впливають на формування інформаційної грамотності в процесі вдосконалення культури мовлення старшокласників: 1) удосконалення культури мовлення учнів шляхом залучення їх до виконання інформаційних проєктів; 2) удосконалення культури мовлення учнів шляхом аналізу й продукування медіатекстів у шкільному курсі української мови; 3) формування інформаційної грамотності й удосконалення культури мовлення старшокласників на основі діалогізації освітнього процесу.

Перша умова – *удосконалення культури мовлення учнів шляхом залучення їх до виконання інформаційних проєктів* – передбачає роботу з інформаційним мовленням. Як проєкт, наприклад, учні можуть підготувати випуск новин про один день із життя класу чи школи на засадах достовірності й неупередженості, поваги до істини. Інший проєкт – аналіз заголовків новинних текстів (чи заголовків телевізійних новинних сюжетів, інформаційних повідомлень на телеканалі) через призму виражальних можливостей і комунікативної мети. Варіантом проєкту може бути також складання замітки в газету інформаційного характеру; написання статті на морально-етичну тему в газету, створення інформаційної сторінки літературного героя в соціальній мережі Фейсбук тощо. Аналіз власного педагогічного досвіду дає змогу простежити таку закономірність: освітній рівень учнів і культура їхнього інформаційного мовлення зростає залежно від тривалої і систематичної роботи з формування інформаційної грамотності.

Педагогічна умова – *удосконалення культури мовлення учнів шляхом аналізу й продукування медіатекстів у шкільному курсі української мови* – передбачає увагу до медіатексту, з одного боку, як засобу розвитку критичного сприйняття й оцінювання інформації, а з іншого – як продукту підготовки

різножанрових медійних текстів. Сучасний старшокласник є не лише вільним користувачем інформаційних джерел, медіа, а певною мірою їх творцем (Tik Tok, Youtube, Instagram). Кожен учень старших класів практично проживає в медіапросторі, онлайн-середовищі, навчання української мови кардинально змінюється, набуваючи змішаного формату відповідно до соціальних запитів та освітніх потреб.

Третя педагогічна умова – *формування інформаційної грамотності й удосконалення культури мовлення старшокласників на основі діалогізації освітнього процесу* – передбачає, поза іншим, культивування комунікативних умінь у соціальних мережах шляхом написання учнями й поширення дописів і їх коментування. Відповідно до цієї умови корисними також є практики навчальних дискусій щодо академічної доброчесності, мови ворожнечі в медіаконтенті, аналізу гіфзображень, емодзі, картинок у соціальних мережах.

Отже, інформаційну грамотність потрактуємо як здатність мовної особистості визначати й формулювати інформаційні потреби; шукати й отримувати інформацію; критично сприймати інформацію на основі розрізнення фактів і суджень, достовірних відомостей і фейків, маніпуляцій; оцінювати й систематизувати інформацію на основі роботи з медіатекстом, соціальними мережами; виявляти й уникати мову ворожнечі; обробляти інформацію з використанням ІКТ; використовувати, передавати, створювати й поширювати інформацію з дотриманням етичних норм, принципів академічної доброчесності.

Аналіз наукових праць і узагальнення власного педагогічного досвіду дали змогу виявити взаємопов'язані педагогічні умови, які впливають на формування інформаційної грамотності в процесі вдосконалення культури мовлення старшокласників: 1) удосконалення культури мовлення учнів шляхом залучення їх до виконання інформаційних проєктів; 2) удосконалення культури мовлення учнів шляхом аналізу й продукування медіатекстів у шкільному курсі української мови; 3) формування інформаційної грамотності й удосконалення культури мовлення старшокласників на основі діалогізації освітнього процесу.

Перспективним убачаємо розроблення лінгводидактичної моделі формування інформаційної грамотності старшокласників у процесі навчання української мови.

Список використаних джерел

1. Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність. Зимової школи: матеріали. IREX. 2019. 98 с.
2. Інфомедійна грамотність: імплементація в освіті дорослих: навч.-метод. посіб./ Т. В. Водолазська, Н. І. Курмишева, Т. А. Устименко ; упор. Т. А. Устименко. Полтава : ПОІППО ім. М. В. Остроградського. 2021. 108 с.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *MediaSapiens*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/>
4. Коропатник М. М. Медійна та інформаційна грамотність – одна із важливих компетентностей, які має формувати нова українська школа: виклики інформаційного суспільства. *Психолого-педагогічні науки*. 2017. № 3. С.99-106.
5. Стеценко І. Б. Складові інформаційної культури та інформаційної грамотності для педагогів дошкільної та початкової освіти, с.1-7 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://virtkafedra.ucoz.ua/e1_gurnal/pages/vyp5/stecenko.pdf.
6. Черноус Оксана. Формування інформаційної грамотності учнів як складова елементів навчального матеріалу електронних підручників. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Вип. 27. С. 277-284.